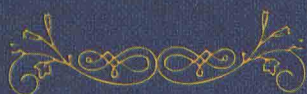

Hóvári János

Rodostói emlékek
és tanulságok

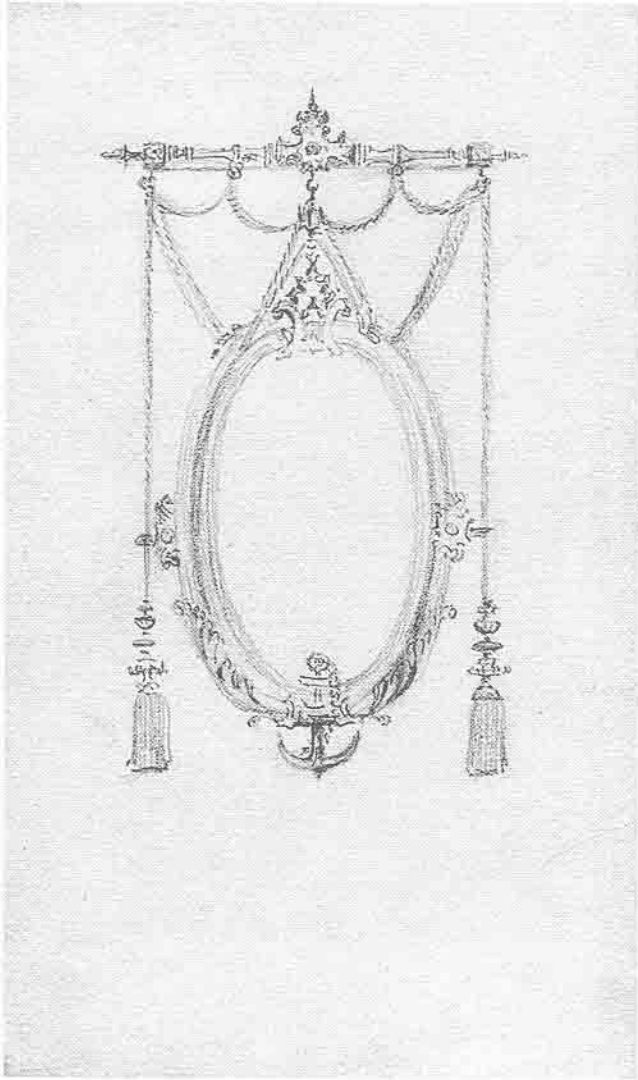

Beszédes Kálmán – Rodostó
magyar képírója

Magyar–Török Baráti Társaság
Budapest, 2009

A Beszédes-gyűjtemény lelőhelye:
az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Egyetemi Könyvtára

70.

Méret: 142 × 86 mm

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyarország legrégebbi, folyamatosan működő felsőoktatási intézménye. A magyar fővárosban, Budán az első egyetemet 1395-ben alapították, de ez néhány évtizedes működés után megszűnt. A török hódoltság alatt, a meg nem szállt északnyugati országrészben, Pázmány Péter esztergomi érsek alapítványából, Nagyszombat városában alakult meg az egyetem két fakultással (teológia és bölcsészet), amelyet az alapító a jezsuita rendre bízott. A nagyszombati egyetem 1667-ben jogi, majd 1769-ben orvosi karral kiegészülve az ország teljes szerkezetű egyetemévé vált, és a jezsuita rend megszüntetése után állami irányítás alá került. Az egyetem 1777-ben Budára, majd 1784-ben Pestre költözött. 1872-ig ez volt a történelmi Magyarország egyetlen univerzitása. Az intézmény 1921-ben az alapító Pázmány Péter nevét vette fel, majd 1950-ben Eötvös Lorándról, a világhírű magyar fizikusról nevezték el. Az 1948 utáni politikai változások következtében előbb a katolikus teológiai fakultást, majd az orvostudományi kart választották le az egyetemről, viszont 1949-ben

természettudományi kar alakult a korábbi tanszékekből. Az 1990-es fordulat után az egyetemen különböző integrációs elképzelések merültek fel, végül 2000-ben az intézménnyel egyesült az 1869-ben alapított Budapesti Tanítóképző Főiskola és az 1990-ben létesült Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola. 2003-ban megváltozott az egyetem kari struktúrája: ma az Eötvös Loránd Tudományegyetem nyolc karával, mintegy harmincezer hallgatójával Magyarország legrégebbi és egyben legnagyobb egyetemeként működik.

Az Egyetemi Könyvtár Magyarország egyik legrégebbi könyvgyűjteménye, amely sajátos fejlődéstörténete következtében idősebb, mint maga az egyetem. A könyvtár alapjait a jezsuita rend rakta le, amikor 1561-ben kollégiumot létesített Nagyszombat városában, és ehhez, a rend szabályai értelmében, megkezdte egy könyvtár kialakítását. Az első kollégium rövid fennállás után megszűnt, de a rend 1586-tól folytatta működését előbb Znióváralján, majd Vágsellyén és 1615-től újra a nyugati határszélen fekvő Nagyszombatban. A régi gyűjtemény különleges értékét éppen az adja, hogy a 16. század második felétől kezdve szisztematikusan gyarapított könyvtárról van szó, amely négy évszázad viszontagságai közepette is épen maradt, az ország egyik szervesen kialakult közgyűjteménye, és egyben a magyar könyvtárügy fejlődésének hű tükré. A nagyszombati jezsuita kollégium könyvtára 1632-ben 1489 tételből állt. Az egyetem megalapítása után a gyűjtemény immár az új univerzitás könyvtárává vált, amelynek gyarapításáról a rend gondoskodott. A jezsuiták egész Európából tudatosan küldték meg az általuk fenntartott egyetemnek az újonnan megjelent könyveket, így

a viszonylagos perifériának számító Nagyszombatban is gazdag és színvonalas európai gyűjtemény alakult ki. Az egyetem épületében 1761-ben egy gyönyörű barokk könyvtártermet készítettek a bibliotékának, amely 1773-ban, a rend feloszlásakor már mintegy 11 500 kötetet számlált. Az egyetem költöztetésekor a könyvtári anyag előbb a budai királyi várba, majd Pestre került. A könyvtár már 1773 után számos feloszlott jezsuita rendház anyagát átvehette, de ennél is nagyobb gyarapodást jelentett a II. József uralkodása idején feloszlott különféle más szerzetesrendek sok ezres könyvtárállományának átvétele. Ezekben az években az egyetemi könyvtár számos kódexszel, incunabulummal és antiquával gyarapodott. Segítette a növekedést az 1780-ban Magyarországon először elnyert kötelezőpéldány-jog, de a valóságban a hazai nyomdák e kötelezettségüket a 19. század elejéig alig tartották be. Mindenesetre a könyvtár a 18–19. század fordulóján, sőt tovább is, lényegében a nemzeti könyvtár szerepét töltötte be, és sokáig az ország egyetlen nyilvános állami gyűjteményének számított. Állománya 1819-re 45 000 fölé növekedett, de elhelyezése méltatlan volt a gyűjtemény értékéhez. Irányítói közül kiemelhetjük Pray György, Fejér György és a reformkor végén különösen Toldy Ferenc nevét, aki előkészítette egy modern könyvtár felépítését. Az Egyetemi Könyvtár máig meglévő neoreneszánsz palotájának átadására 1876-ban került sor. Az új épületben a könyvtár ekkor kialakított új szakrendjében helyezték el az akkor már mintegy 200 ezres állományt. A dualizmus első felében Szilágyi Sándor irányítása mellett látványosan nőtt az állomány és a könyvtár forgalma is, hiszen egyre növekvő hallgatóságot kellett kiszolgálnia. Az első világháború után fej-

lődése megtorpant, és bár tervezték, az egyetem mégsem járult hozzá ahhoz, hogy a könyvtár tagja legyen a Klebelsberg Kuno kultuszminiszter által alapított Országos Magyar Gyűjteményegyetemnek. Az 1948-as politikai fordulat után ismét jelentős gyarapodást jelentett a feloszlott egyházi intézmények könyvtári anyagából való részesedés.

A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kéziratok és Régi Nyomatványok Osztálya az ország egyik leggazdagabb és legrégebb történeti, művelődés- és irodalomtörténeti forrásgyűjteménye. Az itt őrzött forrásanyag minél teljesebb feltárása, a kutatás feltételeinek biztosítása és fejlesztése nemcsak elsőrendű tudományos, hanem nemzeti érdek is. A gyűjtemény alapvető feladata a felbecsülhetetlen értékű forrásanyag biztonságos megőrzése, kiegészítése, a sérült dokumentumok restauráltatása és a források megfelelő színvonalú hozzáférhetővé tétele. A kézirattár összesen 183, ezen belül 132 latin, 13 arab, török, kopt és perzsa, 11 szláv, 8 magyar, 6 német, valamint 4–4 görög és olasz nyelvű kódexet őriz. A kódexgyűjtemény származása szerint két csoportból áll. A nagyobbik rész a feloszlott magyarországi szerzetesrendek könyvtáraiból vagy ajándékként került az Egyetemi Könyvtárba. A kisebbik részt, harmincöt kódexet II. Abdülhamid török szultán 1877-ben mint korvinákat ajándékozta a budapesti egyetemistáknak. E kódexek közül tizenkettő bizonyult korvinának. A többi törökországi ajándék kódex közül Albucasis Alsragus Chirugiája (Gerardus Cremenensis 1280 körül készített latin fordításában), valamint Dante Divina Comediájának 1345 körül készült, kilencvennél több miniatúrával díszített kézirata emelhető ki. A ritkaságtárban található az ország

harmadik legjelentősebb ősnymotatvány-gyűjteménye (Incunabula): több mint 1040 bibliográfiai egység, mintegy 1150 kötetben. Ez a gyűjtemény a könyvtár történetének kezdetétől folyamatosan gyarapodott. Az egyetem alapítása előtti időből összesen huszonhat ősnymotatvány származik. Ebből hat kötet már az 1632-es katalógus készítése előtt a könyvtárban volt. A jezsuita rend feloszlása után a nagyszombati könyvtárban őrzött ősnymotatványok 223 további kötettel bővültek az egykori rendházakból. Az 1780-as évek elején a könyvtárnak összesen mintegy 350 ősnymotatványa lehetett. Ez a II. József-féle feloszlások után további 300 kötetrel bővült. A reneszánsz könyvkultúrát képviselő ősnymotatványok közül kiemelhető IX. Gergely pápa Decretalisa 1479-es velencei kiadásának gazdagon illuminált példánya, amely Várad Péter kalocsai érseké volt. A magyarországi késő gótikus könyvkötészetet képviseli például Augustinus Opusculája 1483-as velencei kiadásának az a példánya, amelyet a lövöldi karthauzi kolostorban kötöttek be 1486-ban. A Missale Strigoniense 1493-as és 1503-as velencei kiadásainak egy-egy példánya a budai kötések különböző típusát képviseli.

Az osztály gyűjtőkörébe tartozik minden 1501 és 1800 között nyomtatott könyv. Az európai és a hazai könyvgyűjtemények 16. századi anyaga bő két évtizede került az érdeklődés homlokterébe itthon és külföldön egyaránt. Az elmúlt évszázadoknak és legfőképpen az utóbbi száz évnek köszönhetően az ősnymotatványok bibliográfiai feltárása hatalmas lépésekkel haladt előre. Így természetszerűleg adódott az új feladat: a már általánosan elfogadott régi nyomtatványok felső határaként megjelölt 1801 előtti idő-

szak nyomdaterméséből a 16. századi kötetek könyveszeti feltárásának kellett következnie. Az Egyetemi Könyvtár hazánk egyik legbecsesebb régi könyvgyűjteményét őrzi, amelynek megléte kedvező történelmi okokra vezethető vissza. A különösen gazdag és nemzetközi mércével is jelentős 16. századi kötetek egy számottevő hányada a könyvtár ősállományába, az antiquissimagyűjteménybe tartozik. Ez a kollekció a magyar könyvtártörténetben ritka módon őrizte meg az alapító évtizedekből származó köteteket négy évszázadon keresztül. A megmaradt kötetek jól tükrözik a nagyszombati jezsuita kollégium, s a későbbi egyetem tanulmányi jellegét, többségük antik auktorok, humanista szerzők, jezsuita szakírók színvonalas kiadásai, Biblia-kommentárok, jogi, orvosi és természettudományos alapművek. Az 1962-ben létrehozott különgyűjtemény az Antiquissima nevet kapta, amely háromszáz kötetet foglal magában. A gyűjtemény kisebbik része, amely a 17. század első harmadában nyomtatott köteteket tartalmazza, a most felállított barokk-kollekcióba került. 2003-ra az antiquagyűjtemény számítógépes feltárása befejeződött, az állomány több mint 7000 kötetben, mintegy 10 000 bibliográfiai egységet tartalmaz, és mint ilyen az ország második legnagyobb 16. századi gyűjteménye. Az Egyetemi Könyvtár 2002-ben kezdte meg az ugyancsak különleges értékű 1601 és 1700 között keletkezett könyvtári anyag leválogatását, amelyből barokk gyűjteményét létrehozta. Jelenleg a mintegy 12 000 kötetet magába foglaló gyűjtemény számítógépes feltárása zajlik. Az osztály gyűjteményének kialakítása a 18. századi felvilágosodás kori könyvtári anyag leválogatásával fog befejeződni. Ez az anyag rész azonban az Egyetemi Könyvtárban már

több tízezer kötetnyi állományt tesz ki, ezért e munka elvégzése a következő évek egyik fontos szakmai célja. A Beszédes-gyűjtemény (jelzete a Kéziratok és Régi Nyomtatványok Osztályában G 691) is az Egyetemi Könyvtár ezen értékes gyűjteményének elválaszthatatlan része.